

Kajsa Tönnesson
Chef Havsmiljöinstitutet
Box 260
SE-405 30 Göteborg
Tel +46 31 7861259
kajsa.tonnesson@havsmiljoinstitutet.se

2022-05-31, Dnr 22/22

sophie.carle@formas.se
lisa.granelli@formas.se

Remiss gällande den strategiska forskningsagendan för programmet, Kraftsamling för friska hav och vatten

Havsmiljöinstitutet ser mycket positivt på det planerade forskningsprogrammet med syfte att kraftsamla för friskare hav och vatten och tackar för möjligheten att lämna synpunkter på den strategiska forskningsagendan. Vårt remissvar följer strukturen i webbformuläret.

Havsmiljöinstitutet är ett samarbete mellan Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Umeå universitet, Sveriges lantbruksuniversitet och Linnéuniversitetet. De synpunkter Havsmiljöinstitutet lämnar är utöver synpunkter som ev. har lämnats av respektive universitet.

Ärendet har beretts Eva-Lotta Sundblad (sammankallande), Ulla Li Zweifel, Madeleine Prutzer och Andrea Morf.

I ärendet har Kajsa Tönnesson och Havsmiljöinstitutets ledningsgrupp beslutat.

Kajsa Tönnesson

Föreståndare, Havsmiljöinstitutet

1 Har du några övergripande kommentarer på texten som helhet? (Max 3 000 tecken)

För att stödja SDG mål 14 och ekosystembaserad förvaltning behövs tvärvetenskaplig kunskap. Förvaltningssvagheter såsom otydlighet kring mandat och ansvar, samt arbete i "silos", påverkar såväl datainsamling som forskares möjligheter att bidra till ett bättre resultat. Samhällsvetenskapliga forskare saknar rätt data, och naturvetenskapliga forskare får inte tvärvetenskapliga förutsättningar att stödja en effektivare struktur och lärande.

Förvaltningsperspektivet tas med som undertema men kunskap om och utveckling av de åtgärder som kan ge ett friskare hav nämns endast flyktigt. HMI föreslår därför att "Välgrundade beslut om åtgärder" bör utgöra ett eget undertema, under temat "Öka samhällets handling... hav och vatten". Sådan forskning kan omfatta utveckling och utvärdering av lagstiftning, ekonomiska styrmedel, fysiska åtgärder, områdesskydd mm.

Ändra ordningen på temana då tillståndet i havsmiljön är en samhällsutmaning och det är människor och samhället som ska lösa problemet. Agendans tema skulle då bli:

Öka samhällets handlingskraft för hållbara hav och vatten

- Effektiv förvaltning som involverar relevanta sakområden (ny rubrik)
- Välgrundade beslut om åtgärder
- Samhällsengagemang för att stärka arbetet för hållbara hav och vatten

Utveckla hållbar vattenresurshantering med undertema

Stärka de akvatiska ekosystemens resiliens med undertema

De tre perspektiven som lyfts in i kapitel 4 adresserar viktiga aspekter men deras roll i agendan behöver förtydligas. Hur är de kopplade till de teman och underteman som presenteras i kapitel? Kommer perspektiven att ha direkt påverkan på framtida utlysningar och i så fall hur?

Det finns fler oklarheter. Nedanstående avser kap 1, se fler exempel i fråga 11:

- Definiera vad som avses med "hav och vatten".
- Förtydliga forskningsprogrammets samhällsrelevans kontra dess innehåll. Ex. stycke 6, "Genom att involvera många olika aktörer ... och genomslag". Ex. sektion 1.1, stycke 1; "Det nationella forskningsprogrammet... och engagera allmänheten för att växla upp arbetet". Är det aspekter som forskningsprogrammet ska bidra till – eller ska forskningsprojekt i nya programmet involvera många aktörer, nya partnerskap etc?

Stycke 7, Rad 4. "Kanske är det särskilt angeläget att transformera samhällsformerna, förvaltningsmodellerna, alltså hur vi människor agerar". Meningen är vag och leder fel. Forskning är entydig i att den svenska förvaltningsmodellen för hav och vatten bör utvecklas. Lyft fram förvaltningsmodellerna som en punkt, och medborgares agerande som en annan. "Det är särskilt angeläget att transformera samhällsformerna och förvaltningsmodellerna, dvs. strukturella förutsättningar för hur vi människor agerar".

Tema 1: Stärka de akvatiska ekosystemens resiliens

2. Tycker du att något saknas eller bör förstärkas? (Max 1 500 tecken)

Undertema: Effektivare miljöövervakning

Tema och undertemat antyder att ekosystemens resiliens kan stärkas genom effektivare miljöövervakning. Mer data kan ge underlag för tillförlitligare analyser – vilket i sig är viktigt för havs- och vattenförvaltning - men hur effektivare miljöövervakning kan stärka ekosystemens resiliens per se är svårt att se.

I stycke 1 står ”Vi behöver kunna sätta in rätt åtgärder som har effekt, givet ett kunskapsläge där data är bristfällig och miljöövervakning begränsad”. Nationell miljöövervakning sker dock inte på en skala som möjliggör utvärdering av åtgärder annat än på mycket lång sikt. Vi föreslår att tona ned beskrivningen av miljöövervakningens roll för åtgärdsarbetet i detta undertema. Däremot föreslår vi ett nytt undertema för utveckling och utvärdering av åtgärder (se fråga 6).

Utöver data om det biologiska systemet behöver en effektiv förvaltning även kunskap och data om hur samhällets olika aktörer och processer påverka de marina ekosystemen. Utveckling av verktyg för att samla in den typen av information, samhällsdata, bör också belysas här; en utveckling av ”samhällsövervakning” om man vill. Idag finns begränsade möjligheter att sammanföra och analysera data som samlats in i olika rums- och tidskalor som tillståndsbedömningar, samhällsdata, effekt av åtgärder, deras påverkan över tid, mm. Behov av metod- och systemutveckling för att koppla samman olika typer av data för havs- och vattenförvaltning tas förslagsvis upp här.

3. Tycker du att något bör tas bort eller tonas ned? (Max 1 500 tecken)

Se fråga 2.

Tema 2: Utveckla hållbar vattenresurshantering

4. Tycker du att något saknas eller bör förstärkas? (Max 1 500 tecken)

-

5. Tycker du att något bör tas bort eller tonas ned? (Max 1 500 tecken)

-

Tema 3: Öka samhällets handlingskraft för hållbara hav och vatten

6. Tycker du att något saknas eller bör förstärkas? (Max 1 500 tecken)

Undertema: Effektiv planering och förvaltning

Förslag ny rubrik "Effektiv förvaltning som involverar relevanta sakområden". Byt även ordning så att Samhällsengagemang kommer sist.

HMI uppskattar att forskning kring förvaltningsprocesser tas upp som ett särskilt tema. Tydliggör vad en förstärkning innebär. Förslag på tillägg: "Ekosystembaserad marin förvaltning är en strategi som kan vara lätt att stödja i tanken, men som innebär stora utmaningar i implementeringen. Organisation, politisk struktur, resurser, flexibilitet, samarbete, kommunikation och mandat att agera utgör utmaningar. Flera rapporter, inkl. Miljömålsberedningens Havet och människan, visar att strukturen på nationell nivå för en marin ekosystembaserad förvaltning behöver stärkas.

Forskningen bör, relaterat till ekosystembaserad förvaltning, ta fram ett vetenskapligt material på hur vi ska ta oss framåt på bästa sätt". Konkret: För Sverige- vad är de närmaste stegen att prioritera i förvaltningsapparaten? Vilka hinder finns? Kan scenarier över olika förvaltningsmodeller ge en insikt i vilka förändringar som kan vara mest effektiva?

Vi föreslår ett nytt undertema "Välgrundade beslut om åtgärder", vilket kan omfatta utveckling och utvärdering av såväl lagstiftning, ekonomiska styrmedel, fysiska åtgärder, områdesskydd mm. Den forskning som kan ge stöd för detta spänner över många forskningsfält och omfattar även teknisk innovation. Utvärdering av åtgärder är en förutsättning för en fungerande förvaltningsprocess.

7. Tycker du att något bör tas bort eller tonas ned? (Max 1 500 tecken)

Undertema: Samhällsengagemang

Samhällsengagemanget är viktigt, behöver öka och bör därför förtydligas. Det är oklart från texten vilken forskning som skulle bidra till detta, endast beteendevetenskap nämns. Är det kunskap om bra metoder och vad som är relevant kunskap för att verkligen stärka samhällsengagemanget avseende vatten och hav för olika svenska grupper som avses? Eller ska det förstås som att framtida kommunikationsprojekt också kan komma att ingå under ramen för det framtida nationella forskningsprogrammet?

Sid 15 stycke 2. Här står "för att stärka arbetet med, och kunskapen om, våra hav och vatten är det angeläget att forskning och innovation kommer närmare övriga samhället".

Havsmiljöinstitutet bedömer att prioritet är att ge samhället tillgång och information om den kunskap som redan finns på ett sätt som är relevant för respektive målgrupp. Det gäller såväl information om den nytta som hav och vatten ger, dess tillstånd och utveckling, hur samhället påverkar havs och vattenmiljön, vad som går att åtgärda och de möjligheter som finns till förbättringar. Tona ned kopplingen till forskning och innovation i denna mening

Sid 16 mening 1 "Olika aktörers ansvar, mandat och möjlighet att agera behöver tydliggöras, till exempel genom att skapa avgränsade modellområden för utveckling av ekosystembaserad

förvaltning.” Kommentar: aktörers mandat behöver främst utvecklas, det är oklart vad nyttan är med att de tydliggörs ytterligare genom modeller.

Generellt Kapitel 4, dvs. perspektiv

Perspektiv 1: Systemperspektiv

8. Givet att agendan endast ska ge en mycket kort beskrivning av perspektivet, är det något väsentligt som du tycker bör läggas till eller tas bort? (Max 1500 tecken)

Systemperspektivet är viktigt men är inte integrerat på ett transparent sätt för de tre temana. Systemperspektiv innebär att klargöra systemdelar och kopplingar men också att klargöra avgränsningar. Vi menar att om Formas anser att systemperspektivet är viktigt bör Formas definiera programmets systemperspektiv och tydliggöra hur det påverkar vad som ska prioriteras vid utlysningar utlysningen. Detta skulle rimligen ske redan i kapitel 1.

Viktigt att forskningssatsningarna tillåter ett brett systemperspektiv, att koppla mellan ekosystemresiliens, hållbar vattenresurshantering och ökad handlingskraft för hållbara hav/vatten. Dvs. kopplingarna mellan ekosystem och samhällsystem måste undersökas djupare än pressures och impacts logiken. Viktigt att koppla hydrosfär, atmosfär och litosfär med antroposfären och relevanta bruks och förvaltningsprocesser.

Perspektiv 2: Öppen vetenskap och delaktighet

9. Givet att agendan endast ska ge en mycket kort beskrivning av perspektivet, är det något väsentligt som du tycker bör läggas till eller tas bort? (Max 1500 tecken)

Öppen vetenskap är angeläget men begränsas idag i stor utsträckning av brist på lämpliga databaser till vilka data eller aggregerade resultat från forskningsstudier kan rapporteras. Vidare krävs att finansiärer av forskning ställer krav på rapportering samt möjliggöra detta tekniskt. När vikten av öppen vetenskap nu betonas; betyder det att Formas kommer att avsätta medel för att möjliggöra t.ex. vad nämns i sista paragrafen? (digitalisering, automatiserad insamling av forskningsresultat). Om inte förefaller vikten av öppen vetenskap vara en generell synpunkt som kan tas upp i introduktionen.

Perspektiv 3: Från lokalt till globalt

10. Givet att agendan endast ska ge en mycket kort beskrivning av perspektivet, är det något väsentligt som du tycker bör läggas till eller tas bort? (Max 1500 tecken)

Sista meningen i sektion 2: ”*Det finns också utmaningar inom havs- och vattenområdet där forskning har en större vinning av att genomföras i samarbete med andra länder och andra områden där forskning behövs på nationell nivå*”. Vad betyder det att agendan belyser denna utmaning; att medel i kommande forskningsprogram kommer att kunna söka tillsammans med forskare från andra länder? Eller att vad som bedöms som sådan forskning inte kommer att finansieras av Formas? Om det bara är en generell synpunkt tas det förslagsvis upp i introduktionen.

11. Har du något ytterligare medskick till Formas? (Max 3 000 tecken)

Kap 1. Vi har en rad förslag för att förtydliga framför allt introduktionen. Nedan följer exempel men då det inte finns utrymme här kan vi förmedla dessa separat om ni så önskar.

Stycke 2 Rad 1: Förslag: lägg gärna till ordet "ekosystem" efter ordet "liv"

Rad 2. Stärkt texten avseende havets koppling till klimatet. Haven är den största kolsänkan. De klimattjänster haven utför kan beskrivas som en interaktion mellan en fysisk och en biologisk kolpump.

Stycke 3. Näst sista meningen: "det är avgörande för framtiden att vi ställer om ...". Förstärk tidsaspekten; det är inte bara avgörande för framtiden – utan faktiskt redan nu.

Stycke 4 rad 3 "Det är ytterst den viktigaste samhällsutmaningen på global nivå ...". Det finns andra viktiga samhällsutmaningar såsom krig, utbildning, koldioxidutsläpp etc. Förslag; mjuka upp meningen

Stycke 5. Rad 2, 4 samt 6. Det står att transportinfrastruktur, produktionssystem och infrastruktur behöver byggas ut. Men utbyggnad är inte givet utan det rör sig om anpassning och utveckling. Byt till "utvecklas".

Stycke 6 "angeläget öka kunskapen genom forskning och innovation, och att kunskapen når medborgare och alla samhällssektorer". Det här är oklart och förefaller som om kunskap som forskas fram ska nå medborgare. Separera detta i två meningar och förtydliga vilken typ av kunskap som bör nå medborgare för att skapa förankring och involvera olika intressenter.

Sektion 1.2 Stycke 3. Sektionen tar upp målkonflikter men innehållet kopplar inte till titeln. Förslag att lägga till "programmet kan bidra till att utveckla samhällets förvaltningsstruktur och myndighetsmodell så den anpassas till nuvarande ambitioner med ekosystembaserad förvaltning. Det innebär att öka förutsättningar för samverkan och effektiva arbetssätt genom att se över vilka möjligheter och hinder som mandat, roller och myndighetskultur utgör och vad som går att förändra"

Kap 2 Sektion 2.3.

Delrubrik: Synergier med ...

Det är inte övertygande beskrivet att programmet ger synergier, möjligtvis att de kompletterar varandra.

Sid 8, rad 7 från slutet "Där kan resor med fartyg och godstransporter på köl vara en del av att effektivisera logistikflöden och skapa mer miljövänliga alternativ". Det finns inte vetenskapligt stöd för att sjöfart är mer miljövänligt än t.ex. tåg eller väg. Det är snarare tvärtom, sjöfarten behöver utvecklas stort för att utgöra miljövänligt alternativ. Självklart kommer sjöfartens miljöbelastning på haven ökar om godstransporter via sjöfart ökar, om inte fartygen har tom kapacitet att fylla. Förslag: tag bort exemplet i texten.

Kap 3, sid 15. Förslag att ändra ”Den förutsätter också ett aktivt deltagande.” till: ”Den förutsätter också ett aktivt deltagande och medskapande av många intressenter och avvägning mellan olika målkonflikter. För att kunna hantera komplexa frågor behöver en tillräckligt stor öppenhet och tillit byggas. Desto större öppenhet och tillit desto komplexare frågor är möjliga att hantera.”